

جغرافیا (فصلنامه علمی - پژوهشی و بین‌المللی انجمن جغرافیای ایران)
دوره جدید، سال چهاردهم، شماره ۴۸، بهار ۱۳۹۵

بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با احساس امنیت اجتماعی مطالعه موردی: شهر ورامین

سیدعباس رجایی^۱، احمد پوراحمد^۲، وحید عباسی فلاح^۳

تاریخ وصول: ۱۳۹۴/۹/۲۰، تاریخ تایید: ۱۳۹۴/۱۲/۱۰

چکیده

سرمایه اجتماعی که حاصل شکل‌گیری و استقرار ارزش‌ها، هنجارها، سنت‌ها و در بستری از روابط متقابل اجتماعی است، زمینه‌ساز همکاری، اعتماد و مشارکت فعال و مثبت در زندگی اجتماعی از جانب افراد است. بدین ترتیب سرمایه اجتماعی با سازوکارهای اجتماعی میزان احساس امنیت را در اذهان عموم تقویت کرده و جامعه را به سوی رشد و تعالی سوق می‌دهد. به دلیل اهمیت سرمایه اجتماعی در میزان سرمایه اجتماعی، پژوهش حاضر، با هدف تعیین رابطه میان مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی با احساس امنیت اجتماعی در شهر ورامین انجام شده است. روش اجرای این پژوهش توصیفی-تحلیلی از نوع پیمایشی و ابزار گردآوری داده‌ها پرسش‌نامه بوده که توسط نرم‌افزار SPSS و GIS مورد تحلیل و تصویر درآمده است. داده‌های تحقیق از ۴۱۵ نفر افراد ۱۸ ساله و بالاتر که در زمان انجام پژوهش در محلات ۳۵ گانه شهر ورامین بودند جمع‌آوری شد. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که بین سرمایه اجتماعی و احساس امنیت در جامعه رابطه معناداری وجود دارد بدین صورت که با افزایش میزان سرمایه اجتماعی در اکثر محلات شهری احساس امنیت اجتماعی نیز افزایش یافته و ضریب همبستگی یافته‌ها نیز رابطه مسقیم و معناداری را نشان می‌دهد.

کلیدواژگان: سرمایه اجتماعی، احساس امنیت اجتماعی، پیشگیری، شهر ورامین.

۱. استادیار جغرافیا و برنامه‌ریز شهری، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، (نویسنده مسئول)، sarajaei@ut.ac.ir

۲. استاد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، a.poura@ut.ac.ir

۳. دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، vahidabbasi@ut.ac.ir

مقدمه

ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی در طول تاریخ بشریت، همواره در حال تغییر و تحول بوده است و در مورد جوامعی که صنعتی شدن و نوسازی اقتصادی را تجربه کرده‌اند، تغییر هنجارها و ارزش‌های اجتماعی به موازات شروع روند فوق‌افزایش یافته است (مداح و شریفی، ۱۳۹۰: ۱۳۴). امروزه در شهرهای مدرن و کلانشهرهای عصر جدید از صمیمیت و انس و الفت گذشته خبری نیست و این صمیمیت جای خود را به خیابان‌ها و بزرگراه‌ها و واحدهای تجاری و اداری داده است، شاید بارزترین ویژگی این نوع زندگی شهری از بین رفتن و تضعیف همان چیزی است که در ادبیات امروزی به عنوان سرمایه اجتماعی شناخته شده است. از سوی دیگر با تضعیف و یا از بین رفتن سرمایه اجتماعی در عرصه عمومی اجتماع، امنیت اولین چیزی است که از عرصه عمومی جامعه دور شده است (محسنی تبریزی، ۱۳۹۱: ۴).

امروزه جرم و ترس از جرم، به یکی از مشکلات مهم تمام جوامع تبدیل شده است و نظام‌های عدالت کیفری به دنبال کاهش میزان جرایم هستند. این مسئله در کنار شکست یا موفقیت‌های محدود سیاست‌های رسمی نظام عدالت کیفری در مبارزه با جرم، باعث اهمیت پیشگیری از جرم شده است (قورچی بیگی ۱۳۸۶: ۱۴۸). در چنین وضعیتی تسلط تشکیلات و سازمان‌های دولتی و نیروی انتظامی کاهش می‌یابد، کنترل اجتماعی تضعیف می‌گردد و در نتیجه بی‌نظمی اجتماعی، قانون‌شکنی و بی‌احترامی به موازین و ضوابط جامعه افزایش می‌یابد (میرکتولی و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۷۰). تیلور در سال ۱۹۹۶ دو پاسخ به آشفتگی‌ها پیدا کرد، او دریافت که روند کنترل اجتماعی رسمی و ترس از جرم به سرمایه‌گذاری عاطفی و ادغام اجتماعی بستگی دارد (obrien 2002: 21).

سرمایه اجتماعی در واقع بیانگر کم و کیف روابط اجتماعی و نحوه تعاملات کنشگران اجتماعی است (غفاری، ۱۳۹۰: ۳۵). سرمایه اجتماعی زمانی که افراد در خانواده‌ها، محل‌های کار، همسایگی‌ها، مشارکت‌های محلی و در برخوردهای رسمی و غیررسمی بر روی یکدیگر اثر متقابل می‌گذارند، به وجود می‌آید (صالحی و کاوسی، ۱۳۸۷: ۲۴۴). سرمایه اجتماعی به‌طور ذاتی جنبه‌ای از شبکه اجتماعی و هنجارهاست که توانایی رسیدن به اهداف فردی و جمعی را تسهیل می‌کند (Gary & Saegert, 2004: 220).

به اعتقاد چلبی هر قدر در سطوح گوناگون، شبکه روابط اجتماعی جامعه افزایش یابد به همان میزان نیز احساس عجز در مقابل مشکلات و بحران‌ها کاهش می‌یابد این خود سبب افزایش امنیت اجتماعی می‌شود و هر اندازه اعتماد فرد به گروه‌های پیرامون و جامعه‌ی بزرگتر بیشتر باشد در مواقع بحرانی زندگی، احساس امنیت بیشتری خواهد داشت، چرا که امید دارد اعضای شبکه و دیگران به کمک او خواهند شتافت و او را تنها نخواهند گذاشت (شیخی و دیگران، ۱۳۹۰: ۴).

در واقع مفهوم امنیت در طول دهه‌ها و سالیان گذشته و متناسب با پیچیده‌تر شدن روابط اجتماعی از حالت اولیه که جنبه‌های فیزیکی و محسوس داشت خارج شده و تاثیر عوامل پنهان و غیرفیزیکی امنیت روز به روز اهمیت بیشتری پیدا می‌کند (بارسلطان و بربری، ۱۳۸۸: ۸۶).

مفهوم امنیت دارای دو بُعد عینی و ذهنی می‌باشد، در بُعد عینی امنیت به معنای ایجاد شرایط و موقعیت ایمنی برای حفاظت ارزش‌های اصولی و حیات ملی است و از بُعد ذهنی به معنای احساس امنیت است، یعنی امنیت از بُعد ذهنی ارتباط مستقیم با ذهنیت و ادراک مردم دارد (هزار جریبی و دیگران، ۱۳۹۳: ۳). احساس ناامنی بدتر از خود ناامنی است، برای مثال وقوع یک مورد جرم یا پدیده ناامنی، ممکن است یک یا دو قربانی داشته باشد اما همین حادثه ممکن است هزاران نفر را بترساند و شیوه زندگی و طرز تفکر آن‌ها را تغییر دهد (خادمی، ۱۳۸۷: ۳).

بدون شک در چنین شرایطی امکان تحقق ارمان‌ها و تحولات مثبت جامعه محقق نگردیده و رشد و اعتلای آن از یک حد برنامه‌ریزی فراتر نخواهد رفت اما تحقق امنیت ذهنی که در واقع بعد روانی امنیت را نظاره‌گر است می‌تواند بستر پیشرفت و توسعه جامعه باشد و آن را به سمت جامعه بهتر سوق دهد (میرزایی و حسنونند، ۱۳۹۱: ۱۳۵).

آنچه که مسلم است تامین امنیت و ایجاد احساس امنیت در جامعه صرفاً از سوی دولت امکان‌پذیر نخواهد بود بلکه احاد مردم به‌عنوان کنشگران فعال در عرصه اجتماعی و در برآوردن این مهم نقش به‌سزایی دارند (محسنی تبریزی، ۱۳۹۱: ۱۷). و فقدان احساس امنیت اجتماعی ضمن رقم‌زدن دنیایی مشوش و اضطراب‌زا برای خانواده‌ها، در نهایت، بنیاد زندگی خانواده را دچار اختلال می‌کند (بی‌زبان و دیگران، ۱۳۹۱: ۵۶). بررسی‌های انجام گرفته در کشورهای مختلف بیانگر این مسئله است که عموماً احساس امنیت بین شهروندان اکثر دنیا به نسبت وجود امنیت پایین‌تر است (ساروخانی و هاشم‌نژاد، ۱۳۹۱: ۵۶).

شاخص احساس امنیت در بین ساکنین شهر ورامین نیز در حد پایینی قرار دارد این موضوع

می‌تواند از یک سو معلول افزایش فضاها و غیرقابل دفاع در محله‌های شهری در ورامین بوده و از سوی دیگر حرکت‌های جمعیتی از استان‌های دیگر به شهرهای پیرامونی استان تهران از جمله ورامین و به تبع آن برهم خوردن ساختار اجتماعی و ترکیب جمعیتی آن باشد (جهانی دولت‌آباد ۱۳۹۲: ۹۵). این پژوهش در پی این مسئله است تا به این سوال اساسی پاسخ دهد که بین میزان احساس امنیت اجتماعی و سرمایه اجتماعی چه ارتباطی وجود دارد؟ و در پی یافتن علل اجتماعی اثرگذار بر میزان احساس امنیت اجتماعی است که از آن به‌عنوان سرمایه اجتماعی نام می‌برند.

مبانی نظری و مفهومی تحقیق

رشد سریع جمعیت و تمرکز آنها در شهرها در سراسر جهان بر دورنمای اکثریت بشر اثر می‌گذارد و یکی از مواردی که در شهرها به‌عنوان معضلی اصلی ظهور کرده است، بحث امنیت و بزهکاری است. چنانچه فعالیت‌های بزهکاری یکی از دغدغه‌های جامعه معاصر به‌شمار می‌رود و بسیاری از کشورها با رشد بی‌سابقه تخلف و بزهکاری روبرو هستند (Ackerman & Murray, 2004:423). به‌طور سنتی فرض بر این بود که پیشگیری از جرم و کنترل مسئولیت نهادهای اجرای قانون، پلیس و نهادهای پیگیری قانونی است. اما شهرنشینی باعث شد که چشم‌انداز تعامل شکل دیگری به‌خود بگیرد. چنانچه دیگر نهادهای اجرای قانون توانایی مقابله با جرم را به‌تنهایی نداشتند (Clark, 1995:17). در این مورد به‌نظر می‌رسد که در محله‌هایی که بیشتر افراد یکدیگر را به‌خوبی نمی‌شناسند و نظارت بر گروه‌های همسان در پایین‌ترین سطح خود قرار دارد و تعهد مدنی ضعیف است جرم افزایش می‌یابد (غفاری، ۱۳۹۰: ۱۵۵).

در واقع عرف، سنت‌ها و نهادهایی که در بستری از روابط اجتماعی و به‌صورتی خودجوش و غیرتاسیسی در طول نسل‌ها شکل گرفته و موجب اعمال نوعی نظارت و کنترل اجتماعی غیراقتدارآمیز بر رفتار فرد و جامعه‌پذیرسازی وی می‌شوند، به‌عنوان سرمایه اجتماعی در نظر گرفته می‌شوند (تقی‌لو، ۱۳۸۴: ۲۴۱). پوتنام می‌گوید: سرمایه اجتماعی آن دسته از ویژگی‌های سازمان اجتماعی است که هماهنگی و همکاری را برای سود متقابل تسهیل می‌کند، این ویژگی‌ها عبارت‌اند از: ۱. شبکه‌ها؛ ۲. هنجارهای معامله متقابل و ۳. اعتماد اجتماعی (نوابخش و فدوی، ۱۳۸۷: ۲۹). بر این اساس پوتنام سرمایه اجتماعی را به‌عنوان ارتباط میان شبکه‌های اجتماعی و هنجارهای متقابل و ارزش‌های اعتمادی تعریف می‌کند و برخی از دیگران از مفهوم

سرمایه اجتماعی با عنوان مزیت مدنی نام می‌برند (Moor & recker, 2016:730). در مقیاس محلی همبستگی اجتماعی به معنای اعتماد متقابل در بین همسایه‌ها و رابطه عمومی میان آن‌ها و احساساتی است که باعث می‌شود از یکدیگر حمایت کنند (Maguire-Jack & Showalter, 2016:31). راهکارهای ایجاد همبستگی اجتماعی، روابط بین ساکنین، تجار و شرکای کلیدی را در یک محله، افزایش می‌دهد. همبستگی اجتماعی به دو زیربخش تقسیم می‌شود: چسبندگی اجتماعی و اعتبار مثبت. چسبندگی اجتماعی راهکارهایی را در برمی‌گیرد که اعضای یک محله را گرد هم آورده تا در آنها احساس مسئولیت در برابر خیابان‌ها، بلوک‌های آپارتمانی، سازمان‌ها و شهرشان ایجاد کند. اعتبار مثبت مربوط به ویژگی‌های شخصی افراد هر محله می‌شود که برای ایجاد همبستگی جمعی باید در آنها پرورش یابد. اولین آنها حل اختلاف‌ها و مهارت‌های اعتماد به نفس است (غفاری و دیگران، ۱۳۹۲: ۹).

جین جاکوبز در کتاب مرگ و زندگی شهرهای بزرگ امریکایی، سرمایه اجتماعی را شبکه‌های اجتماعی فشرده‌ای می‌داند که در محدوده‌های قدیمی شهری در ارتباط با حفظ نظافت، از بین بردن جرم و جنایات خیابانی و تصمیم‌هایی در مورد بهبود کیفیت زندگی، در مقایسه با عوامل نهادهای رسمی مانند نیروی حفاظتی پلیس و نیروی انتظامی، مسئولیت بیشتری از خود نشان می‌دهند (پورجعفر و دیگران، ۱۳۸۹: ۷۰). بنابر رویکرد عقلانی افراد به‌عنوان کنشگران عاقل زمانی مرتکب جرم می‌شوند که انتظار سود خالص داشته باشند، در صورت وجود سرمایه اجتماعی بالا افراد به خاطر حفظ شبکه‌های پیوند خود با دیگران مرتکب جرم نمی‌شوند زیرا از دست دادن آن‌ها نوعی خسران و زیان محسوب می‌شود (ایار، ۱۳۸۸: ۶۵).

میلر معتقد است که مشارکت و حضور مردم به‌عنوان یکی از ابعاد سرمایه اجتماعی احساس ایمنی را در فضای عمومی ارتقا داده و به کمک آن می‌توان فضا را به صورت طبیعی مورد نظارت قرارداد (ذاکری‌ماهان و دیگران، ۱۳۸۷: ۸۷). بر این اساس احساس امنیت پدیده روانشناختی-اجتماعی است که این احساس ناشی از تجربه‌های مستقیم و غیرمستقیم افراد از شرایط اوضاع است در واقع از متغیرهای اصلی احساس امنیت سرمایه اجتماعی و جزء اصلی آن اعتماد است که در صورت وجود آن روابط میان خانواده‌ها، دوستان و به‌طورکلی جامعه روابطی موثر خواهد بود و عدم وجود آن با رفتارهایی چون اعمال خشونت، جرم، ... و در نتیجه احساس ناامنی توأم است (هزارجریبی و دیگران ۱۳۹۳: ۱۷).

بعد ذهنی امنیت از بُعد عینی آن مهم‌تر است، زیرا زمانی افراد به آرامش و اطمینان می‌رسند که احساس کنند خطری آنان را تهدید نمی‌کند در واقع احساس امنیت را می‌توان نوعی ذهنیت و جهت‌گیری روانی مثبت و رضایت‌بخش، قانع‌کننده و آرامش‌بخش شهروندان نسبت به عدم تاثیرگذاری حضور و بروز رویدادها و وقایع ضدامنیتی دانست (ناییبی و دیگران، ۱۳۹۱: ۳۹). می‌توان گفت که هر چه اعضای خانواده بیشتر در عضویت شبکه‌های اجتماعی مختلف باشد و در نتیجه از پشتوانه‌های حمایتی بیشتری برخوردار خواهند بود و این امر می‌تواند برای آن حداقل در سطح روانی نوعی حمایت و در نتیجه آرامش خاطر و احساس امنیت را به ارمغان بیاورد (بی‌زبان و دیگران، ۱۳۹۱: ۶۳).

از این رو، نابودی جامعه و ملت در قالب اضمحلال سرمایه اجتماعی از نابودی حکومت و نظام سیاسی و حتی ویرانی کشور مثلاً در جنگ مهم‌تر است (عطار، ۱۳۸۹: ۳). پس در زمینه سرمایه اجتماعی دولت باید مراقب خطرات ناشی از تخریب سوی منابع سرمایه اجتماعی موجود و یا به وجود آمدن ارتباطاتی که پیامدهای منفی آن‌ها بیش از پیامدهای مثبت آن‌هاست باشد (فیلد، ۱۳۸۵: ۱۹۵). طبق نظریه کنترل اجتماعی ترس از جرم و ناامنی صرفاً واکنش عاطفی به تجربه قربانی شدن نیست، بلکه، پیامد از بین رفتن کنترل اجتماعی است که ساکنان آن را درک می‌کنند. بر این اساس ترس از جرم زمانی کاهش می‌یابد که ساکنان احساس کنند همسایگانشان قابل اعتماد بوده، در ارزش‌های مشترکی سهیم‌اند و تمایل دارند که جرایم را گزارش دهند (حسنوند، ۱۳۹۰: ۸۵).

همچنین وجود ارتباط با خارج از محله برای پیشگیری از جرم بسیار ضروریست. در واقع بسیار مهم است که مطمئن شویم محله جدا نیفتاده باشد و با سازمان‌ها و گروه‌های خارجی رابطه مثبت داشته باشد، ارتباط با خارج از محله ممکن است در انواع مختلفی باشد مانند ارتباط با رسانه‌ها برای بدست آوردن حمایت و غیره باشد. با ارتقا اینگونه ارتباط‌ها نه تنها مشکلات حل می‌شوند، بلکه گروه‌های کمک‌کننده اجتماعی هم در دسترس خواهد بود، اما همه اینها در صورتی در دسترس خواهد بود که ساکنان قدرت بیشتری در موضوع تاثیرگذاری بر برنامه‌ریزی‌ها و توسعه ناحیه خود داشته باشند (Atlas, 82:2013).

روش تحقیق

تحقیق حاضر از نظر هدف از نوع تحقیقات کاربردی است که با روش توصیفی - تحلیلی مبتنی بر اطلاعات کتابخانه‌ای و آماری انجام گرفته است. محدوده جغرافیایی تحقیق ۳۵ محله واقع در شهر ورامین است که به‌عنوان محلات رسمی در طرح جامع این شهر شناخته شده‌اند. این تحقیق با رویکرد سنجش سرمایه اجتماعی بر میزان احساس امنیت محلات سعی بر این دارد تا با تحلیل ابعاد مختلف رویکرد سرمایه اجتماعی، اعم از رضایتمندی، اعتماد نهادی و اعتماد بین شخصی، کنترل غیررسمی، مشارکت مذهبی، تعاملات اجتماعی و ناهنجاری‌های اجتماعی (احساس امنیت) را بررسی کند. بدین ترتیب که ابتدا نمونه‌ای با حجم ۴۱۵ نفر در بین ساکنین محلات پژوهش، به صورت تصادفی انتخاب شده و وضعیت سرمایه اجتماعی محلات مذکور به وسیله پرسشنامه و مشاهدات میدانی و با استفاده از نرم‌افزارهای SPSS و GIS تجزیه و تحلیل شده است.

محدوده و قلمرو پژوهش

شهر ورامین با ۲۶۳۵ هکتار با جمعیت ۲۱۸۹۹۱ نفر در ارتفاع ۹۱۵ متری از سطح زمین قرار دارد. این شهر از غرب با شهرستان ری، از شرق با شهر پیشوا، از جنوب با جواد آباد و کویر مرکزی و از شمال با شهرستان پاکدشت و شهر قرچک مجاور است. علاوه بر رواج کشاورزی، در سال‌های اخیر وظایف خدماتی و صنعتی به عملکردهای قبلی شهر افزوده شده است و به همین جهت قطب عمده مهاجرت در جنوب استان تهران است. شمار قابل توجهی از مهاجران افغانی در این شهرستان به سر می‌برند، بسیاری از این مهاجران با هدف بازار کار تهران وارد این شهر شده‌اند. در واقع نزدیکی شهر به تهران و ارزان بودن قیمت مسکن یکی از مهم‌ترین دلایل جذب مهاجران به این شهر بوده است (طرح ساختاری شهر ورامین، ۱۳۸۹: ۴۹). این شهر از نظر تقسیمات درون شهری به ۱۱ ناحیه و ۳۵ محله تقسیم شده است.

یافته‌های تحقیق

بر اساس یافته‌های حاصل از نتایج پرسشنامه میزان مولفه‌های سازنده سرمایه اجتماعی هر یک به‌صورت جداگانه بررسی و تحلیل شده‌اند. در این رابطه، اشکال سازنده سرمایه اجتماعی و

نحوه تأثیرشان بر میزان احساس امنیت در محله‌های مورد پژوهش بررسی شده‌اند. این پرسشنامه‌ها از هفت بُعد ذهنیت افراد ساکن را بر مبنای میزان اعتماد نهادی، اعتماد بین شخصی، رضایتمندی، ناهنجاری اجتماعی (احساس امنیت)، مشارکت مذهبی، کنترل غیررسمی و تعاملات اجتماعی افراد ساکن را مورد سنجش قرار داده است. نتایج کلی به صورت میانگین در پنج بازه ۱ (اصلاً) و تا ۵ (کاملاً) درج شده است.

براساس یافته‌های حاصل از پرسشنامه، میانگین سرمایه اجتماعی در محلات شهر ورامین مطابق جدول زیر به دست آمده است، با توجه به میانگین‌های به دست آمده اختلاف چندانی از نظر سرمایه اجتماعی در بین محلات مذکور مشاهده نمی‌شود، اما نکته‌ای که می‌توان بدان اشاره کرد، پایین بودن سطح سرمایه اجتماعی در بین محلات مذکور است، به طوری که اکثریت محله‌ها دارای سطح متوسط میانگین و کمتر از متوسط را به دست آورده‌اند و عدد سه و کمتر از آن یعنی متوسط میانگین را نشان می‌دهند.

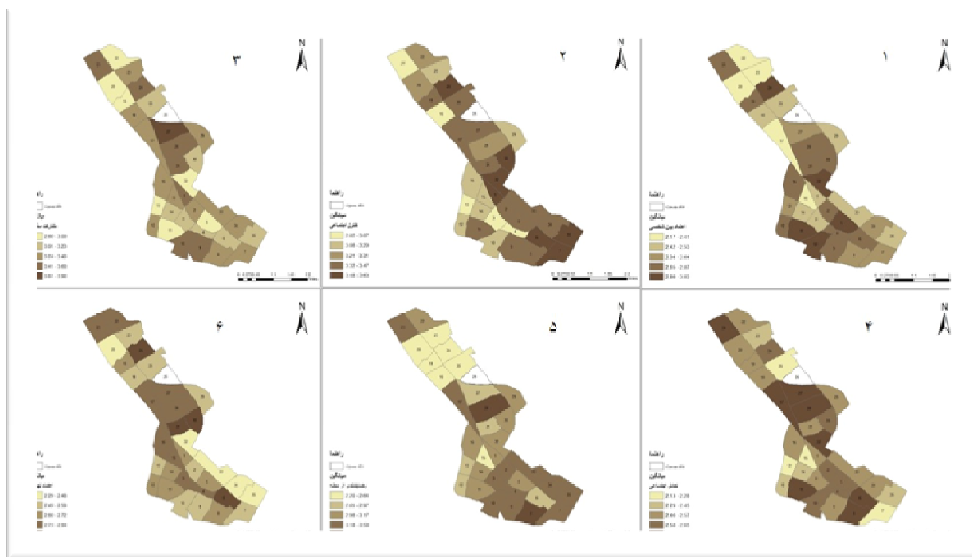
جدول ۱. میانگین سرمایه اجتماعی در محلات سی و پنج گانه شهر ورامین

میانگین سرمایه اجتماعی	محله	میانگین سرمایه اجتماعی	محله	میانگین سرمایه اجتماعی	محله
۲,۷۳	۲۵	۲,۶۵	۱۳	۲,۹۷	۱
خالی از سکنه	۲۶	۲,۸۰	۱۴	۳,۰۳	۲
۳,۰۷	۲۷	۲,۷۰	۱۵	۲,۸۸	۳
۳,۱۳	۲۸	۲,۹۸	۱۶	۳,۰۰	۴
۲,۸۲	۲۹	۳,۰۳	۱۷	۲,۹۷	۵
۳,۰۸	۳۰	۲,۷۰	۱۸	۳,۰۶	۶
۳,۰۳	۳۱	۲,۸۰	۱۹	۲,۹۲	۷
۲,۹۸	۳۲	۲,۶۱	۲۰	۳,۱۱	۸
۲,۸۸	۳۳	۳,۰۴	۲۱	۳,۰۱	۹
۲,۹۲	۳۴	۲,۸۱	۲۲	۳,۰۱	۱۰
۲,۹۰	۳۵	۲,۷۰	۲۳	۲,۹۵	۱۱
		۳,۰۰	۲۴	۲,۸۷	۱۲

ماخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴.

با توجه به جدول فوق محله‌های شماره ۲۸ و ۸ و ۳۰ به ترتیب بیشترین میانگین، و محله‌های شماره ۳۲ و ۲۵ به ترتیب کمترین میانگین از سطح سرمایه اجتماعی در شهر ورامین را به دست آورده‌اند. اما همانطور که گفته شد سرمایه اجتماعی مذکور از ابعاد مختلفی شکل گرفته است که با بررسی این ابعاد گوناگون به چگونگی نتیجه فوق به دست آمده خواهیم پرداخت.

نقشه ۱. توزیع شاخص‌های سرمایه اجتماعی در محلات شهر ورامین

ترسیم: نگارندگان، مآخذ یافته‌های تحقیق ۱۳۹۴.

نقشه فوق نماینگر میانگین ابعاد سرمایه اجتماعی به صورت محله‌ای است، مناطق با رنگ روشن‌تر دارای سرمایه اجتماعی کمتر و بالعکس مناطق پررنگ دارای سرمایه اجتماعی بیشتری هستند. با توجه به این نقشه‌ها، می‌توان توزیع فضایی سرمایه اجتماعی را مشاهده کرد و با تحلیلی ژرف دلایل کاهش یا افزایش آن در محلات را با توجه به کیفیت زندگی محلات و تأثیر این شرایط زیستی، بر میزان سنجش سرمایه اجتماعی تحلیل کرد، همچنین با تحلیل دقیق نقشه‌های فوق می‌توان به نقاط مشترکی دست یافت.

نقشه شماره یک، اعتماد بین شخص و افراد محله را مورد سنجش قرار داده است. با توجه به نقشه فوق مشاهده می‌کنیم که محلات شمالی و حاشیه‌ای شهر کمترین مقادیر را به این شاخص داشته‌اند، به طوری که محله شماره ۳۲ و ۲۴ به ترتیب با میانگین ۳,۰۲ و ۳ بیشترین و محله

شماره ۱۵، ۲۲ و ۲۳ به ترتیب با میانگین ۲،۱۶، ۲،۳۳ و ۲،۳۴ کمترین میانگین از شاخص اعتماد بین شخصی را به دست آورده‌اند. نوع دیگر اعتماد که به اعتماد نهادی معروف است، در واقع بیانگر میزان رضایت مردم از نهادی رسمی یک شهر و همچنین کارآمد بودن و قابل قبول بودن عملکرد آنان را متذکر می‌شود، که تأثیر به‌سزایی در افزایش سرمایه اجتماعی و بهبود کیفیت زندگی شهروندان ایفا می‌کند. نقشه شماره شش توزیع فضایی این شاخص را به تصویر کشیده است، طبق نقشه فوق شاهد این هستیم که بیشترین اعتماد مربوط به بخش‌های درونی شهر و کمترین مربوط به حاشیه خارجی شهر است به‌طوری که محلات ۳۰ و ۶ با ۳،۱۷ و ۳،۱۲ با بیشترین و محلات ۳۳ و ۳۲ با ۲،۲۸ و ۲،۴۳ از میانگین کل کمترین میزان اعتماد نهادی را دارا هستند که این وضعیت می‌تواند ناشی از کیفیت زندگی متفاوت زندگی در نواحی درون شهری با محلات حاشیه‌ای و غیررسمی شهر باشد.

نقشه شماره دو میانگین شاخص کنترل غیررسمی را به نمایش گذاشته است این شاخص با کنترل رفتار شهروندان بر میزان پیشگیری از بزهکاری و رعایت حقوق شهروندی اثر بسیار گذار بوده و از این جهت به شاخص غیررسمی معروف است که می‌تواند با اثرات پیشگیری‌کننده خود، بدون نیاز به نیروهای انتظامی و حفاظتی به عاملی در جهت کاهش ناهنجاری‌ها کمک شایان نماید. طبق میانگین‌های به دست آمده محله‌های شماره ۱، ۲۴ و ۶ به ترتیب با میانگین ۳،۶۲، ۳،۶ و ۳،۵۵ بهترین و محله‌های شماره ۱۳، ۴ و ۲۱ به ترتیب با میانگین‌های ۲،۸۱، ۳،۰۵ و ۳،۰۶ بدترین وضعیت در میانگین شاخص‌ها را به خود اختصاص داده‌اند. طبق پراکندگی این شاخص متوجه می‌شویم محلات شمالی شهر و جنوب‌غربی به‌صورت خوشه‌ای بدترین وضعیت و محلات جنوب شرقی بهترین وضعیت در این شاخص را دارا هستند.

سومین نقشه مندرج میزان پراکنش فضایی شاخص مشارکت مذهبی را به نمایش گذاشته است با طوری که محله شماره ۲۱ و ۲۸ به ترتیب با ۳،۵۸ و ۳،۴۶ با بهترین و محله شماره ۲۰ و ۲۲ با ۲،۶۰ و ۲،۸۲ بدترین وضعیت شاخص مشارکت مذهبی را به خود اختصاص داده‌اند نقشه فوق بهترین وضعیت مشارکت مذهبی را در بافت قدیمی شهر ورامین نشان می‌دهد که خود نشان‌دهنده مذهبی بودن قشر بومی ورامین را نشان می‌دهد.

نقشه شماره چهار نیز میزان تعاملات اجتماعی محلات را نشان می‌دهد. طبق نقشه مذکور بیشترین اندازه آن شاخص در مرکز شهر و اطراف کارخانه قند و محله کهریزک و روغن‌کشی

اعلام شده است و در مجموع به صورت خوشه‌ای بیشترین سطح میانگین در این محلات می‌باشد و کمترین آن نیز مربوط به محلات عمر و آباد نشان داده شده است. با توجه به بررسی‌های یافته‌های این شاخص در کل شهر از نظر مردم شاخص تعاملات اجتماعی به قدری پایین است که در هیچ یک از محلات فوق به سطح متوسط میانگین سه نیز نرسیده است.

و آخرین نقشه به دست آمده نقشه شماره پنج، میزان رضایمندی مردم از محل زندگی خود و تعلقات محله‌ای را به نمایش گذاشته است. اهمیت این شاخص نیز در رابطه با احساس امنیت بسیار بالاست، به طوری که مردمی که از زندگی در یک محله راضی نباشند و به آن احساس تعلق نداشته باشند، همواره سعی در ترک محله در صورت بهبود شرایط مالی خود داشته و چه بسا کوششی در جهت بهبود محل زندگی خود نخواهند کرد. طبق نقشه مذکور محلات شمالی شهر کمترین درصد رضایمندی را دارند، همچنین محلات جنوب غربی (عمر و آباد) نیز رضایت کمتری از سایر شهر ابراز داشته‌اند. طبق بررسی طرح اسکان غیررسمی ورامین و همچنین مشاهدات میدانی بخشی از این مناطق جزء مناطق اسکان غیررسمی شهر ورامین محسوب می‌شوند و لحاظ برخورداری از امکانات و خدمات شهری از کیفیت نامطلوبی نسبت به قسمت‌های دیگر شهر برخوردارند که همین عامل رضایتمندی ساکنین را به طور چشمگیری کاسته است. به طوری که محلات شمالی ۱۸، ۱۹ و ۲۰ به ترتیب با ۲،۲، ۲،۴۳ و ۲،۴۴ کمترین رضایت عمومی و محلات جنوبی و مرکزی ۸، ۲۸ و ۲ به ترتیب با ۳،۸۸، ۳،۶۱ و ۳،۴۳ بیشترین رضایت محله را دارا بوده‌اند.

شاخص دیگری که در واقع میزان ناهنجاری و احساس امنیت محله‌ای را سنجیده است، شاخص احساس امنیت در محلات شهر بوده که در جهت نشان دادن همبستگی احساس امنیت با مجموع شاخص‌های سرمایه اجتماعی به کار خواهد رفت. بر این اساس محله‌های شماره ۱۳ و ۱۶ با میانگین ۴،۰۱ و ۴ با بیشترین احساس امنیت، و کمترین ناهنجاری از نظر ساکنین و محلات ۲۳ و ۱۹ با ۳،۰۹۱ و ۳،۱۲۵ با کمترین احساس امنیت، از نظر شاخص احساس امنیت به دست آمده‌اند.

تجزیه و تحلیل

جدول زیر نتایج کلی میزان سرمایه اجتماعی پژوهش را نماینگر است. ویژگی‌های شهر ورامین با کیفیت کالبدی متفاوت در قسمت‌های شهری، همچنین وجود اقوام مختلف در اثر مهاجرت‌های گسترده در سالیان اخیر و کیفیت زندگی و میزان درآمد متغیر از نظر محله‌ای کیفیت چندگانه‌ای را دارا است و با توجه به مسائل فوق در هر محله تا اندازه‌ای نوعی سرمایه اجتماعی متغیر با توجه به ابعاد مختلف کالبدی، اقتصادی، اجتماعی شکل گرفته است.

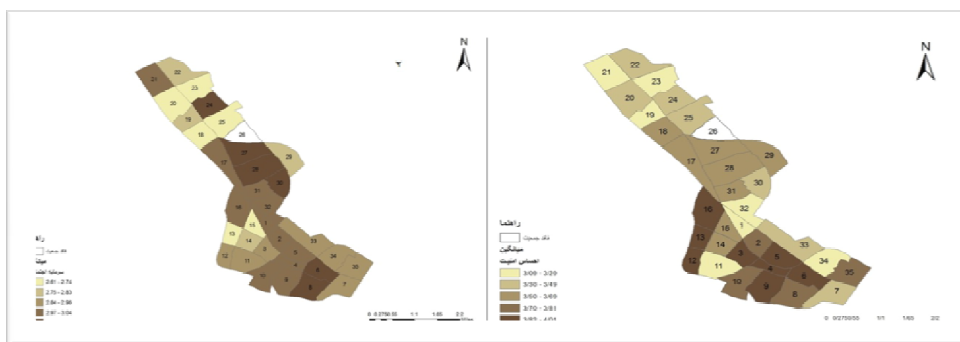
جدول ۲. میانگین سرمایه اجتماعی در شهر ورامین

میانگین کل شهر	ابعاد سرمایه اجتماعی
۲,۵۵	تعاملات اجتماعی
۳,۷۶	رضایتمندی از محله
۳,۳۱	کنترل غیر رسمی
۳,۲۵	مشارکت مذهبی
۲,۷۰	اعتماد نهادی
۲,۶۵	اعتماد بین شخصی
۳,۵۸	احساس امنیت
۳,۱۱	میانگین کل

ماخذ: یافته‌های تحقیق ۱۳۹۴.

با توجه به جدول فوق به یک نکته اساسی دست پیدا می‌کنیم، به طوری که در میان شاخص‌های تحقیق سه شاخص رضایتمندی با ۳,۷۶ و کنترل غیررسمی با ۳,۳۱ و مشارکت مذهبی بیشترین درصد از میزان شاخص سرمایه اجتماعی را به دست آورده‌اند و هر سه شاخص از میانگین متوسط نیز بالا تر بوده که نشان می‌دهد مشارکت‌های مذهبی مردم در ایام مختلف و نظارت‌های و کنترل‌های مردمی و رضایت کلی شهری از محلات بالا بوده است. اما سه شاخص دیگر ما یعنی تعاملات اجتماعی با ۲,۵۵، اعتماد بین شخصی با ۲,۶۵ و اعتماد نهادی با ۲,۷۰ با کمترین درصد و پایین‌تر میانگین می‌باشد. پایین بودن این شاخص‌ها نشان می‌دهد که

در این سه حوزه اجتماعی در سطح شهر نیاز به توجه ویژه می‌باشد، به طوری که با افزایش کارایی نهادهای شهری اعتماد نهادی مردم محلات نیز بالاتر خواهد رفت و خود این عامل بر کاهش جرم و سپس پیامد ناشی از آن یعنی احساس امنیت اثر خواهد گشت. البته با تحلیل کلی شاخص‌ها متوجه می‌شویم در مجموع میانگین کل شهر عدد ۳,۱۱ را نشان می‌دهد که این یعنی میزان سرمایه اجتماعی در وضعیت متوسطی قرار دارد و وضعیت نسبتاً مناسبی را نشان می‌دهد.

نقشه ۲. توزیع فضایی سرمایه اجتماعی و احساس امنیت در شهر ورامین

ترسیم: نگارندگان، ماخذ یافته‌های تحقیق ۱۳۹۴.

نقشه شماره ۲ که از تجمیع شش بعد سرمایه اجتماعی به دست آمده، نمایانگر توزیع فضایی سرمایه اجتماعی در شهر ورامین در پژوهش مورد نظر است بر اساس نقشه فوق متوجه می‌شویم که بخش مرکزی و جنوبی شهر با بیشترین احساس سرمایه اجتماعی و بخش شمالی و حاشیه‌ای شهر با کمترین درصد از میانگین سرمایه اجتماعی نمود یافته‌اند. نکته اساسی در این مسئله این است که محلات دارای سرمایه اجتماعی بالاتر و یا کمتر با نقشه میزان احساس امنیت و ناهنجاری اجتماعی در محله یک تطابق نسبی را نشان می‌دهد برای نمونه مناطق حاشیه‌ای که سرمایه اجتماعی پایین‌تری را به دست آورده‌اند، اکثراً همان محلات ناامن در ذهنیت مردم محله بوده‌اند، این همبستگی خود گویای این واقعیت است که سرمایه اجتماعی به عنوان نقش کلیدی در احساس امنیت چقدر می‌تواند اثرگذار باشد.

جدول ۳. میزان همبستگی شاخص‌های تحقیق با استفاده از آزمون همبستگی پیرسون

شاخص‌های تحقیق		سرمایه اجتماعی	احساس امنیت	اعتماد نهادی	اعتماد بین شخصی	کنترل اجتماعی	رضایتمندی	تعاملات اجتماعی	مذهبی
اعتماد نهادی	Pearson Correlation	.000	.000	1	.000	.064	.018	.000	.000
	Sig. (2-tailed)	.006	.000		.000	.000	.000	.044	.000
اعتماد بین شخصی	Pearson Correlation	.000	.000	.000	1	.000	.000	.000	.000
	Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000		.075	.000	.022	.000
کنترل اجتماعی	Pearson Correlation	.000	.000	.064	.000	1	.000	.000	.000
	Sig. (2-tailed)	.003	.074	.000	.075		.000	.000	.000
رضایتمندی	Pearson Correlation	.000	.000	.018	.000	.000	1	.000	.000
	Sig. (2-tailed)	.000	.084	.000	.000	.000		.033	.000
تعاملات اجتماعی	Pearson Correlation	.000	-.043	.000	.000	.000	.000	1	.000
	Sig. (2-tailed)	.000	.000	.044	.022	.000	.033		.000
مذهبی	Pearson Correlation	.000	.095	.000	.000	.000	.000	.000	1
	Sig. (2-tailed)	.001	.000	.000	.000	.000	.000	.000	

ماخذ: یافته‌های تحقیق ۱۳۹۴.

مطابق جدول فوق رابطه و میزان همبستگی بین متغیرها را نمایانگر می‌شویم، و چه بسا این همبستگی‌ها در بعضی شاخص‌ها به صورت غیرخطی و همچنین با بعضی از شاخص‌های تحقیق رابطه مستقیم و خطی دارد. طبق شاخص‌های تحقیق، شاخص مذهبی بودن محله با سطح 0.095 درصد یک رابطه قوی و مستقیمی با شاخص احساس امنیت را دارا است، به طوری که مذهبی بودن محله تاثیر به‌سزایی بر میزان احساس امنیت ساکنان دارد به طوری که هر چه محله‌ای از نظر میزان خصوصیات مذهبی و دینی پررنگ‌تر باشد، افراد آن محله احساس امنیت بیشتری را احساس خواهند کرد. و لی شاخص احساس امنیت با شاخص تعامل اجتماعی یک رابطه معنادار اما معکوسی را نشان می‌دهد.

شاخص رضایتمندی و اعتماد نهادی نیز با 0.018 یک رابطه ضعیف ولی معنادار و مستقیمی را نشان می‌دهند، به طوری که هر چه میزان اعتماد نهادی مردم به نهادهای مسئول شهری بیشتری باشد، رضایتمندی نسبی بیشتری مشاهده می‌شود و بالعکس، که این خود نمایانگر نقش و عملکرد ارگان‌ها از دید مردم بر کیفیت زندگی و احساس رضایتمندان را نشان می‌دهد. دومین

شاخص معنادار با شاخص اعتماد نهادی، شاخص کنترل اجتماعی با 0.064. یک رابطه معنادار در سطح متوسط را نشان می‌دهد. با این رود با افزایش اعتماد بین مردم و نهادهای مسئول، توجه به رفتار و برخورد ساکنین بیشتر مورد توجه ساکنین یک محله قرار می‌گیرد بنابراین می‌توان گفت مردم از حالت بی‌تفاوتی نسبت به یکدیگر خارج شده و نحوه رفتار و کنترل آن‌ها با شاخص اعتماد نهادی رابطه معناداری دارد.

نتیجه‌گیری

احساس امنیت که همواره با شرایط زندگی فردی و اجتماعی در ارتباط بوده است می‌تواند تحت شرایط متعددی کاسته شده یا افزایش یابد، در این مورد علاوه بر ابعاد فیزیکی امنیت که شامل نیروی انتظامی و غیره می‌باشد، تجربه‌ها و زندگی فرد در مکان‌های با فرهنگ خاص یک نوع دید و زمینه فکری خاص به او تلقین می‌کند، وقتی فردی در مکانی زندگی می‌کند که هنگام شرایط سخت می‌تواند، به دلیل روابط گسترده‌ای که با مردم دارد از حمایت مادی و معنوی آن‌ها در ابعاد گوناگون برخوردار باشد یک نوع امنیت ذهنی برای او به وجود می‌آید که خود را در آن محیط اجتماعی تنها نمی‌بیند و این همان چیزی است که فرد در نتیجه سرمایه اجتماعی به دست می‌آورد.

جدول ۴. میزان همبستگی شاخص احساس امنیت با سرمایه اجتماعی

سرمایه اجتماعی	Pearson Correlation	1	.000
	Sig. (2-tailed)		.000
احساس امنیت	Pearson Correlation	.000	1
	Sig. (2-tailed)	.000	-

ماخذ: یافته‌های تحقیق ۱۳۹۴.

بر اساس جدول فوق یک رابطه خطی و مستقیم بین سرمایه اجتماعی و احساس امنیت مشاهده نمی‌شود و چه بسا این رابطه به صورت غیرخطی است. در زمینه بررسی‌های میدانی و مطالعاتی حاصل شده محلات با سرمایه اجتماعی پایین عموماً دارای نقاط اجتماعی و اقتصادی و حتی کالبدی مشترکی بودند، با مطالعه طرح اسکان غیررسمی شهر متوجه می‌شویم که اغلب مناطق

دارای اسکان غیررسمی همان مناطق حاشیه‌ای می‌باشند که سرمایه اجتماعی پایینی دارند و یا این محلات جزء نقاط مهاجرپذیر بوده‌اند، همچنین با بازدیدهای میدانی نگارندگان مناطق حاشیه‌ای از کیفیت فیزیکی نامطلوبی نسبت به سایر نقاط برخوردار بوده و از منظر امکانات شهری در حد پایین‌تری قرار داشته‌اند.

مجموع شرایط فوق می‌تواند اثرات گسترده‌ای بر ابعاد ذهنی مردم در زمینه روابط اجتماعی و مشارکت‌های مدنی آن‌ها و حتی اعتماد آنان به کارایی مدیریت شهری را داشته باشد و این ذهنیت شکل گرفته ناشی از این شرایط اجتماعی مسلماً تأثیری شگرف بر میزان احساس امنیت ساکنان گذاشته است. برای مثال درنقشه رضایت از زندگی در محله پایین‌ترین حد رضایت به‌طور خوشه‌ای مربوط به محلات شمالی و حاشیه‌ای شهر می‌باشند. این محلات همان محلاتی هستند که از نظر مردم در آن‌ها بیشترین ابراز ذهنی ناهنجاری اجتماعی را شامل می‌شوند و همین محلات از اعتماد بین شخصی پایین‌تری برخوردار بوده‌اند در کل کمترین میزان ابعاد سرمایه اجتماعی در نقاط حاشیه‌ای شهر مشاهده شده است. همانطور که متذکر شدیم، شاخص احساس امنیت اگرچه با شاخص سرمایه اجتماعی رابطه مستقیمی به‌دست نیاورد، اما با بررسی شاخص‌های جزئی و همچنین بررسی محله‌ای این همبستگی به موارد متعدد برمی‌خوریم. اگرچه شاخص احساس امنیت با ۳,۱۱ وضعیت متوسطی را نشان می‌دهد، اما با بررسی محله‌ای مقایسه میانگین محلات و نقشه فضایی دو شاخص احساس امنیت و سرمایه اجتماعی به این حقیقت دست پیدا می‌کنیم که مناطق با سرمایه اجتماعی کمتر به خصوص مناطق حاشیه‌ای، احساس امنیت کمتر از میانگین را به‌دست آورده‌اند و این خود ارتباط و همبستگی این دو شاخص را تا حدودی اثبات می‌کند. با بررسی ابعاد سازنده سرمایه اجتماعی در شهر ورامین به این نکته می‌رسیم که سه شاخص اعتماد نهادی، اعتماد بین شخصی و تعاملات اجتماعی مردم شهر کمتر از حد میانگین می‌باشند. شاخص اعتماد نهادی با کیفیت زندگی و نحوه عملکرد ارگان‌ها ارتباط تنگاتنگی را دارد و نیاز به رسیدگی و توجه بیشتر از طرف مسئولین شهری را دارد. و همانطور که گفتیم شهر ورامین در سالیان اخیر با جذب مهاجرت زیادی از اقوام مختلف روبرو بوده است و به‌نظر می‌رسد دو شاخص اعتماد بین شخصی و تعامل اجتماعی، رابطه عمیقی با این روند داشته باشند.

و در زمینه بهبود سرمایه اجتماعی در این شهر و افزایش احساس امنیت، تشکیل شوراهای محله

و شرکت دادن بیشتر مردم در اداره امور محله‌ای و بهبود کیفیت زندگی شهروندان و افزایش خدمات شهری و مبلمان شهری و برخورد جدی‌تر نهادها با اراذل و اوباش و فروشندگان مواد مخدر و افزایش ارتقاء اعتماد متقابل موجب همکاری بیشتر مردم با نهاد مربوطه و در نهایت، کاهش جرم و افزایش احساس امنیت را در پی خواهد داشت.

کتابشناسی

۱. ایار، علی (۱۳۸۸). بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و جرم (مطالعه تجربی جوانان شهر ایلام). پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران؛
۲. بارسلطان، سیده رویا و ماهرخ، بربری (۱۳۸۸). بررسی عوامل موثر بر احساس امنیت اجتماعی (مطالعه موردی در شهر تهران سال ۱۳۸۷). فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم، سال چهارم شماره دوازدهم، ۸۳-۱۳۰؛
۳. بی‌زبان، علیرضا و تاج بخش غلامرضا و مرادی نژاد، زینب (۱۳۹۱). بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی خانواده. مطالعه موردی: شهرستان خرم‌آباد. فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی، سال چهارم، شماره ۳۰، ۵۳-۷۸؛
۴. پورجعفر، محمدرضا؛ رضایی فر فاطمه و تقوایی علی‌اکبر (۱۳۸۹). فضاهای قابل دفاع به‌عنوان سرمایه اجتماعی در کاهش میزان جرم‌های شهری و ارتقای امنیت محیطی با توجه به شهرهای سستی ایران. دانشنامه علوم اجتماعی تربیت مدرس، دوره اول، شماره ۳، ۶۵-۹۲؛
۵. تقی‌لو فرامرز (۱۳۸۵). رابطه سرمایه اجتماعی با امنیت اجتماعی. فصلنامه مطالعات راهبردی، دوره ۹، شماره ۳۲، ۲۳۹-۲۵۸؛
۶. جهانی دولت‌آباد، رحمان (۱۳۹۲). بررسی اثرات هویت محله‌ای بر میزان جرایم شهری (نمونه پژوهش شهر ورامین). فصلنامه دانش انتظامی شرق استان تهران، سال اول، شماره یک، ۸۱-۱۰۰؛
۷. حسونند، اسماعیل (۱۳۹۰). بررسی اعتماد اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی در سطوح روستا، شهر و داده‌های جهانی (پیمایش شهرستان سلسله و تحلیل ثانویه داده‌های جهانی). پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران؛
۸. ذاکری ماهانه راضیه؛ افشانی، سیدرضا و عسگری ندوشن، عباس (۱۳۹۱). بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و میزان احساس امنیت اجتماعی در شهر یزد. مجله جامعه‌شناسی ایران، دوره سیزدهم، شماره ۳، ۸۳-۱۱۰؛
۹. ساروخانی، باقر و هاشم‌نژاد، فاطمه (۱۳۹۰). بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی (مؤلفه‌های آن) و احساس امنیت اجتماعی در بین جوانان شهر ساری. فصلنامه جامعه‌شناسی مطالعات جوانان، سال دوم، شماره دوم، ۸۱-۹۴؛
۱۰. شیخی، محمدتقی؛ کمالی افسانه و جهان‌ارای، ثریا (۱۳۹۰). بررسی رابطه سرمایه اجتماعی در میان مادران کودکان کم‌توان ذهنی. فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، شماره ۸، ۳۷-۶۶؛

۱۱. صالحی امیری، سیدرضا و کاوسی، اسماعیل (۱۳۸۷)، سرمایه اجتماعی، چاپ اول، تهران: مجمع تشخیص مصلحت نظام، پژوهشکده تحقیقات استراتژیک؛
۱۲. طرح ساختاری (جامع) ورامین (۱۳۸۹)، وزارت مسکن و شهرسازی، شرکت عمران و مسکن سازان ایران.
۱۳. عطار، سعید (۱۳۸۹)، بنیادهای نظری سرمایه اجتماعی (بررسی وضعیت سرمایه اجتماعی در ایران) چاپ اول، یزد: نشر دانشگاه یزد؛
۱۴. غفاری، علی و نعمتی مهر، مرجان و عبدی، ثمانه (۱۳۹۲)، تکامل رویکرد پیشگیری از جرم مبتنی بر طراحی محیطی در محیطهای مسکونی، فصلنامه مسکن و محیط روستا، شماره ۱۴۴، ۳-۱۶؛
۱۵. غفاری، غلامرضا (۱۳۹۰)، سرمایه اجتماعی و امنیت نظامی، چاپ اول، تهران، نشر سازمان تحقیقات و مطالعات پژوهشکده نظامی؛
۱۶. فیلد، جان (۱۳۸۵) سرمایه اجتماعی، مترجمان، غلامرضا غفاری، حسن رضائی، چاپ اول، تهران، نشر کویر؛
۱۷. قورچی بیگی، مجید (۱۳۸۶)، راهبردهای کاربردی CPTED برای پیشگیری از جرم در مناطق مسکونی، فصلنامه فقه و حقوق، سال چهارم شماره ۱۵، ۱۴۷-۱۷۲؛
۱۸. محسنی تبریزی، علیرضا (۱۳۹۱)، بررسی جامعه‌شناختی تاثیر اجتماعی بر احساس امنیت در بافت‌های فرسوده (مطالعه موردی محله شهید اسدی در منطقه ۱۳ شهرداری تهران)، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد: دانشگاه تهران؛
۱۹. مداح، مجید و نوید شریفی (۱۳۸۹)، تحلیل رابطه سرمایه اجتماعی و جرم، فصلنامه نظم و امنیت نظامی، سال سوم، شماره سوم، ۱۳۳-۱۵۶؛
۲۰. میرزایی، حسین و حسونند، اسماعیل (۱۳۹۱)، بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی (مطالعه تطبیقی دهستان مرکزی شهرستان سلسله و شهر اشتر)، فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی، سال چهارم، شماره ۳۲، ۱۳۲-۱۵۶؛
۲۱. میرکتولی، دکتر جعفر و علی وطنی (۱۳۸۸)، پهنه‌بندی و تحلیل نواحی جرم‌خیز و آسیب‌زای سکونتگاه‌های شهری استان گلستان، فصلنامه ژئوپلیتیک، سال پنجم، شماره دوم، ۱۶۹-۱۹۰؛
۲۲. نایی هوشنگ، خادمی، علی و رشودی بهزاد و امیری، رقیه (۱۳۹۲)، بررسی وضعیت احساس امنیت اجتماعی در بین جوانان شهر تهران، فصلنامه علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر، شماره ۲۱، ۳۵-۵۴؛

۲۳. نوابخش، مهرداد فدوی، جمیله (۱۳۸۷)، بررسی ابعاد سرمایه اجتماعی و نقش آن در توسعه شهری مطالعه موردی منطقه ۵ شهر تهران، پژوهش‌نامه علوم اجتماعی، سال دوم، شماره اول، ۲۵-۴۸؛
۲۴. هزار جریبی جعفر، کشوری چرمی مصطفی و فاروقی الهام و متقدم، عقیل (۱۳۹۳)، بررسی احساس امنیت اجتماعی و عوامل موثر بر آن (مطالعه موردی شهر تهران)، فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، شماره ۲۰، ۱-۴۲؛

25. 21st century security and cpted designing for critical infrastructure protection and crime prevention- crc press- london and new york-2013-second edition - rondoll Latlas;
26. 27-m. o'brien (2002), social capital and sense of community: the ralationship of individual perceotions of community social dynamics and fear of crime, Department of Psychology., 2002 – 256;
27. clark, r. s(1995), the united nations crime prevention and criminal justice program: formulation of standard and effort at their implementation, university of pensylvania press Philadelphia;
28. maguire-jack, kathryn & showalter, kathryn (2016), the protective effect of neighborhood social cohesion in child abuse and neglect, journal of child abuse and neglect, number52, 29-37;
29. matthew d. moore and nicholas l. recker(2013), social capital, type of crime, and social control, journal Research in Crime & Delinquency, vol. 62, 728-747;
30. Participation, journal of community psychology, vol. 34, 219-233;
31. susan saegert and gary winkel(2004), crime, social capital, and community;
32. w. ackerman & a. murray (2004), "assessing spatial pattern of crime in lima, ohio'. cities , vol. 21, 423-437.